

УДК 801.8:378.091.12.011.3-051

РОБОТА З ДОВІДКОВИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Неля Митько, старший викладач кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури, Донецький національний університет імені Василя Стуса.

ORCID: 0000-0003-1004-4042

E-mail: nelmytko@gmail.com

Олена Важенина, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури, Донецький національний університет імені Василя Стуса.

ORCID: 0000-0003-0600-1242

E-mail: olena.vazhenina@gmail.com

Ірина Домрачева, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури, Донецький національний університет імені Василя Стуса.

ORCID: 0000-0001-5432-4893

E-mail: i.domracheva@donnu.edu.ua

У статті розглянуто особливості роботи з довідковими джерелами як важливого складника професійної підготовки майбутніх філологів, описано способи реалізації такої роботи в контексті формування лексикологічних, граматичних і мовленнєвих компетентностей студентів-філологів. Звернено увагу на формування компетентностей коригування, редагування і створення власних текстів. Ці вміння і навички студенти розвивають під час виконання вправ, спрямованих на з'ясування значення слова чи правильної граматичної форми. Стилiстичні вміння і навички, вироблені під час роботи з довідковими джерелами, розвивають мовленнєву культуру студента, виховують свідоме ставлення до слова.

Ключові слова: довідкові джерела; значення слова; словникова стаття; лексикологічні; граматичні; мовленнєві компетентності; морфемна будова; морфемний аналіз.

WORK WITH REFERENCE SOURCES AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PHILOLOGISTS

Nelia Mytko, Senior Lecturer of the Department of Ukrainian Language, Theory and History of Ukrainian and World Literature, Vasyl' Stus Donetsk National University.

ORCID: 0000-0003-1004-4042

E-mail: nelmytko@gmail.com

Olena Vazhenina, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language, Theory and History of Ukrainian and World Literature, Vasyl' Stus Donetsk National University.

ORCID: 0000-0003-0600-1242

E-mail: olena.vazhenina@gmail.com

Iryna Domracheva, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language, Theory and History of Ukrainian and World Literature, Vasyl' Stus Donetsk National University.

ORCID: 0000-0001-5432-4893

E-mail: i.domracheva@donnu.edu.ua

The ability to use reference literature is an important component of the professional training of future philologists. Independent work on the Ukrainian language should instill in future specialists the ability to systematically supplement their knowledge, quickly and creatively navigate new information. Working with dictionaries and other sources of information contributes to the development of conviction in the correctness of grammatical forms, helps the teacher deepen the speaking skills and capabilities of students. The purpose of the article is to describe the methods of working with reference literature in the context of the formation of language and speech competences of philology students. This study used observational, descriptive, and generalization methods. In higher education institutions with the introduction of interactive methods in the teaching of linguistic disciplines, the student is at the center of the learning process, his opinion is treated with respect, and he is encouraged to be active. By forming lexicological and grammatical competences, the ability to edit texts, future philologists improve their sense of language, develop skills of conviction in the appropriate use of a word, turning to dictionaries to find out its meaning or correct grammatical form. The article draws attention to the importance of working with reference sources for the formation of professional competences of philologists. Different ways of using dictionaries and other reference information at different stages of classes during the development of language and speech competences of philology students are described. Working with a dictionary is effective if students are able to freely select language units that correspond to the speech intention. Working with reference literature teaches self-education, contributes to the formation of conviction in the reliability of facts. The formation of the need to use dictionaries is the result of the professional training of philology students, because the ability to search, process and analyze information from various sources is developed throughout the entire period of study.

Keywords: reference sources; word meaning; dictionary article; lexicological; grammatical; speech competences; morpheme structure; morpheme analysis.

Уміння користуватися довідковою літературою є важливим складником професійної підготовки майбутніх філологів. Навички «добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати», про які заявлено в Стандарті вищої освіти України [17], виробляють студенти впродовж усього періоду навчання. Формування лексикографічних умінь і навичок студентів-філологів зумовлене професійними потребами, оскільки фахівець має вільно користуватися словниково-довідниковими джерелами різних типів. У вищій школі вироблення лексикографічних компетентностей потребує більшої уваги. На жаль, у посібниках-практикумах міститься недостатня кількість вправ (або і взагалі вони відсутні), спрямованих на роботу зі словниково-довідковою літературою та покликаних формувати стійку мотивацію користуватися словникарською продукцією. Самостійна робота з української мови має прищепити майбутнім фахівцям «уміння систематично поповнювати свої знання, працювати з довідковою літературою, швидко і творчо орієнтуватися в новій інформації» [5, с. 15]. В основних освітніх закладах одним із завдань навчання української мови є «формування вмінь здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, використовувати її в самостійно створених

висловленнях різних типів, стилів і жанрів» [18]. У вищій школі студенти поглиблюють мовленнєві вміння і навички, набуті в загальноосвітній школі. Викладач активізує їхню пізнавальну діяльність, створює таку комунікативну ситуацію, яка викликає потребу звернутися до джерел інформації.

Мовленнєва компетентність учнів формується під час словникової роботи, бо якість усного і писемного мовлення безпосередньо залежить від багатства активного словникового запасу людини. Як зазначає С. О. Караман, курс рідної мови і сприяє постійному збагаченню словникового запасу, «учить користуватися всіма багатствами мовних засобів, формує у школярів уміння й навички комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань» [8, с. 60]. На думку Н. Бондаренко, для розв'язання проблеми бідності словника мовців слід створити зрозумілу учням мотивацію щодо збагачення їхнього лексичного запасу [3, с. 8].

Думка О. Біляєва, що найбільш ефективним є навчання, коли вся система занять з розвитку усного й писемного мовлення «(збагачення словникового запасу, оволодіння нормами літературної мови, формування умінь і навичок зв'язного викладу думок) будується відповідно до вимог життя, практики, задовольняє потреби учнів у мовленнєвому спілкуванні» [2, с. 43] актуальна й для підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Слід зважати й на слова В. О. Сухомлинського, що «головною умовою розвитку розумових і творчих здібностей учнів є систематичне вдумливе читання різних джерел, щоб дізнатися з предмета якомога більше» [2, с. 42].

Мета статті – описати способи реалізації роботи з довідковою літературою в контексті формування мовних і мовленнєвих компетентностей студентів-філологів.

У закладах вищої освіти із впровадженням інтерактивних методик у викладання лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін студент перебуває у центрі процесу навчання, до його думки ставляться з повагою, спонукають до активності, заохочують до творчості [5, с. 84]. Здобувши належний рівень комунікативної компетенції в середніх освітніх закладах, студенти й далі розвивають чуття мови, збагачують словниковий запас. Це відбувається під час активної пізнавальної діяльності, яку організовує і спрямовує викладач.

Студенти часто натрапляють у матеріалах засобів масової інформації на слова *фронтир*, *екзистенція*, *екзистенційний*, *тригер*, значення яких точно їм невідоме. Передбачаючи таку ситуацію, викладач пропонує розкрити значення вислову «Унікальність України полягає в тому, що це країна фронтиру». Значення останнього слова можна з'ясувати з «Енциклопедії історії України» [4]. Ознайомившись зі значеннями слів *екзистенція*, *екзистенційний*, студенти частіше вживають їх у мовленні: *екзистенційний вибір*, *вияв екзистенції*, *екзистенційне питання*. Значення слова *тригер* можна з'ясувати на сайті termin.in.ua, де розлого пояснено, що слід вважати тригером: це певна подія або предмет, при спрацюванні якого починає відбуватися дія, безпосередньо або побічно пов'язана з ним [<https://termin.in.ua/tryher-trigger/>]. Вивчаючи лексичне значення слова, викладач може запропонувати визначити спосіб тлумачення слова у наведених словникових статтях. Матеріалом для дослідження можуть бути тексти історичних повістей Б. Лепкого.

1. «Волохи окружили церкву, Кость Великий і його підручники увійшли в святиню» [11, с. 101]. (ВÓЛОХИ -ів, мн. (одн. во́лох, -а, ч.; воло́шка, -и, ж.), іст.

Загальна назва середньовічного населення Придунайських князівств і Трансільванії, з якого в другій половині 19 ст. сформувалися румунська та молдавська нації.). 2. «А коли прийшов Великдень, то жовківські дівчата не зважилися виводити гагілок на цвинтарях біля церков, не співали про Романа, бо бачили, що приїхав це хтось могутніший і небезпечніший від нього» [11, с. 4]. (ГАГІЛКИ, -ок, мн., іст. Стародавні українські народні пісні.). 3. «Не був це бій, а ціле множество двобоїв, дуелів, великий кривавий герць» [12, с. 346]. (ГЕРЦЬ, -ю, ч., 1. арх., уроч. Бій, боротьба між противниками. 2. іст. Окремі сутички, поєдинки українських козаків з ворогами перед боєм.). 4. «Ворог увійшов був у браму. Жмінка сердюків не могла їх спинити» [11, с. 362]. (ЖМІНКА, -и, ж., арх. Жменя, жменька.) 5. «Якась гарненька молодичка, в кабатку зеленім з червоними розмитками, кричала, щоб її пустили, бо вона хоче вернутися і поховати свого чоловіка, котрого ті собаки вбили» [11, с. 214]. (КАБАТ, -у, ч., арх. Куртка.). 6. «За той час, як ми балакаємо, тітусю, не одна квітка розцвілася. От хоч би й косатиння отсе» [11, с. 40]. (КОСАТІННЯ, -я, с., арх. Ірис (квітка)). 7. «Чому він не кине шаблі цареві під ноги, бо це не цар, а звір, «урод», гідкіший від усіх тих «уродів», які він стягає з цілої Росії і маринує у спирті, у своїй куншткамері» [11, с. 387]. (КУНСТКАМЕРА (куншткамера), -и, ж., іст. Зібрання і місце зберігання різноманітних (художніх, природничо-наукових, історичних та ін.) рідкісних речей).

Вивчаючи багатозначність слова й ознайомившись зі значеннями слова *зелений*, поданими на занятті, студенти тлумачать значення самостійно дібраних слів, користуючись тлумачним словником. Наприклад, *огірок* «1. перев. мн. Овочева городня рослина родини гарбузових із сланким стеблом і невеликими довгастими плодами. 2. Довгастий зелений плід цієї рослини» [15, т. 5, с. 614]. Самостійно роблять висновок, що окреме значення багатозначного слова поєднується з іншими семантично, тобто окремими спільними семами.

Формуючи лексикологічні компетентності, майбутні філологи удосконалюють своє чуття мови, перевіряючи доречність вживання слова в тексті відповідно до його значення. Сумнівним видається використання слів *продовжує*, *знаходиться*, *попереджує* у словосполученнях: *продовжує покращувати настрої*, *знаходиться в місті*, *попереджує раннє захворювання*. Опрацювавши пояснення в тлумачних словниках, студенти з'ясовують, що, коректною буде фраза *й далі покращує настрої*, *перебуває в місті* (а *знаходиться* – це бути виявленим у результаті розшуків), *попереджати когось про щось* (повідомляти), а у поданій фразі доречним є слово *запобігає ранньому захворюванню*. Студенти виробляють уважне ставлення до слова, його значення під час вивчення слів-паронімів – слів, що мають схожий фонемний склад, але різні значення. Зокрема, зі словника довідуються, що *нагода* – це зручні обставини, підходящий момент, а *пригода* – це подія, випадок. Переконаються, що правильними є вживання слів у таких висловленнях: *при нагоді передам книгу*; *стане у пригоді (допоможе)*. Для з'ясування значень слів *вірогідний*, *ймовірний*, *імовірний*, які в мовленні часто вживають некоректно, мовці, і студенти зокрема, можуть опрацювати книгу Б. Д. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» чи матеріал з неї на сторінці «Словопедія» у соцмережах [<http://slovopedia.org.ua/34/53394/33198.html>], де йдеться про те, що «ці прикметники часом уживаються за тотожні й помилково пишуть: “Я знаю про це з імовірних джерел”; “Таке припущення – вірогідне”. А треба було

написати навпаки: в першій фразі – вірогідних, у другій – імовірне. Прикметник вірогідний означає “цілком певний, цілком правдивий, достеменний, перевірений”; “а ймовірний – це той, що його можна тільки припускати”» [1, с. 66].

В інформаційному просторі мовці натрапляють на форми з *Ізюму, до Ізюма, до Харкову, з Херсону*, які сприймаються як нормативні. Правильну відповідь мовці, і студенти зокрема, знаходять на сторінках «Українського правопису»: «назви населених пунктів із суфіксами -ськ-, -цьк-, -ець-, формантами -бург-, -град- (-город-), -піль- (-поль-), -мир-, -слав-, -фурт-: Бердянська, Луцька, Бобринця, Кременця, Трускавця; Пітсбурга, Вишгорода, Миргорода, Шаргорода, Борисполя, Тернополя, Ямполь, Житомира, Ярослава, Франкфурта, а також назви річок, населених пунктів і різних географічних назв із наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі та із суфіксами присвійності -ів- (-їв-), -ев- (-єв-), -ов-, -ин- (-ін-), -ач-, -ич-: Бика́, Дніпра́, Дністра́, Збруча́, Псла; Вільхівця, Дінця, Інгульця, Торця, Хустця; Тетерева, Києва, Колгуєва, Львова, Олеськова, Харкова, Ходорова; Батурина...» [19, с. 114] мають закінчення -а у родовому відмінку однини. Переконаються, що правильна форма *до Харкова* (бо є суфікс присвійності -ов), інші назви міст у родовому відмінку можуть мати як -у, так і -а: *Ізюма / Ізюму, Херсона / Херсону*.

Формуючи компетентності редагування текстів, майбутні фахівці виробляють навички переконаності в доречному вживанні слова. Трапляються вислови *забезпечити безпеку* і *гарантувати безпеку*. З’ясовують значення слів *забезпечити* і *гарантувати* за словниками: «ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ, ую, уєш, недок., ЗАБЕЗПЕЧИТИ, чу, чиш; наказ. сп. забезпéч; док., кого, що і без дод. З. Захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки. – Трохи відпочиваємо і йдемо в наступ. Попереду немає нікого, хто б нас забезпечував (В. Кучер); [Горлов:] Командуючий двадцять п’ятої, Орлов, вийде до Олександрівки і забезпечить твої тили (О. Корнійчук); Танки, розділившись на два загони, шаснули вперед: менший – по Хотинській дорозі, щоб подалі одігнати противника і забезпечити свій тил (Є. Долoman)» [16], «ГАРАНТУВАТИ, ую, уєш, недок. і док., що і без прям. дод. Давати гарантію у чому-небудь. [Батура:] Я відредагую ваші записки і гарантую – вони будуть видані з моєю передмовою (О. Корнійчук); Про те, щоб взяти перевал в лоб, не могло бути й мови. Це коштувало б багато жертв, але успіху не гарантувало (О. Гончар); Мазепа гарантував легке розквартирування вимученого походами війська й чудову зимівку у відносно теплому краї (Г. Колісник); // від чого. Захищати. Мав пристойну посаду, мав броню, яка гарантувала від фронту, мав квартиру в центрі міста (Є. Долoman); Скромність гарантує митця від мук невдоволеного самолюбства (з публіц. літ.)» [16]. Одним із значень в обох словах є «захищати», тому правильним є словосполучення *гарантувати безпеку*, яке усуває тавтологію.

Під час засвоєння граматичних норм, формуючи граматичні компетентності, студенти звертаються до словників для з’ясування правильної граматичної форми. Так, слово *давай* з інфінітивом або з дієсловом 1 особи множини має значення «виражає заклик до спільної дії» і є розмовним [15, т. 2, с. 202]. У праці Б. Д. Антоненка-Давидовича знаходять підтвердження правила утворення форм наказового способу [1, с. 82]. Правильними формами є *погляньмо* (а не давайте поглянемо), *запитаймо* (а не давайте запитаємо), *поговорімо* (а не давай поговоримо). Мовці впевнено вживають *згідно з правилом*, бо в словнику прочитали: «ЗГІДНО 2. у знач. прийм., з

оруд. в. та прийм. з. Уживається на означення відповідності з чим-небудь» [15, т. 3, с. 513]. Майбутні філологи формують мовленнєві навички, виробляють переконаність у правильному вживанні граматичних форм, звертаючись до довідкових джерел: *навчати* (чого, рідко чому) *мови*; *сміятися з неї*; *глузувати з неї*; *знущатися з неї* (а не над нею); *запобігти* (чому) *поширенню хвороби* (а не чого).

Лексикографічні праці є цінними у виробленні навичок морфемного і словотвірного аналізу, тому майже на кожному практичному занятті ними користуються. Морфемний аналіз слова досить часто викликає значні труднощі в студентів. Здійснюючи членування слова на морфеми, здобувачі роблять це механічно, з відсутністю належної послідовності, чіткості, оскільки хибно вважають це елементарно простим завданням, що не потребує аналітичного мислення. Саме це спонукає викладача зламати стереотипну неправильність сприйняття мови й мовних явищ і вмотивувати здобувачів вищої освіти до користування морфемними довідковими виданнями.

У більшості випадків подільність основи на морфеми дуже прозора і не викликає сумніву. Проте в процесі мовної еволюції в будові багатьох слів відбулися різноманітні зміни: змінилися межі між морфемами, одні морфеми злилися з іншими, похідні слова втратили смисловий зв'язок зі спільнокореновими словами і стали непохідними і неподільними, відбулися численні різновиди морфемних перетворень, зокрема опрощення, перерозклад, ускладнення і декореляція. Ці явища затемнюють морфемну будову слова на сучасному етапі, тому тут варто звернутися до морфемних словників. У пригоді стануть як друковані варіанти, так і електронні, розміщені на сайті Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України [<http://www.inmo.org.ua/library.html>], зокрема «Морфемний аналіз: словник-довідник»: у 2 т / укл. І. Т. Яценко (Київ, 1981); «Словник афіксальних морфем української мови» / укл. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська та ін. (Київ, 1998).

Працюючи з двотомним довідником «Морфемний аналіз: словник-довідник» (укл. Яценко І. Т.), студенти знайомляться із засобами словотвору, ступенем їх регулярності і продуктивності; з фонетичними варіантами морфем та з фонетичними явищами на межі морфем, усвідомлюють різницю будови омонімічних слів та функціональні відмінності морфем-омонімів, дають пояснення принципів правопису як слів, так і їхніх складових частин. Особливо він корисний тоді, коли в аналізованому слові йотована літера позначає два звуки, що належать до різних морфем. Використовувана автором часткова транскрипція сприяє чіткому сприйняттю меж морфем і стає очевидним їх справжній звуковий склад.

Цінною лексикографічною працею для набуття умінь здійснювати морфемне членування слова є «Словник українських морфем» Л. М. Полюги. Його можна знайти на сайті електронної бібліотеки «Україніка» НАН України у відкритому доступі також друкований «Словник українських морфем» / укл. Л. М. Полюга (Львів, 2001) [<http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001996>]. З допомогою цього видання здобувачі самостійно виконують морфемний розбір будь-якої самостійної частини мови, зокрема словник допомагає виявити субстанційну чи нульову флексію у змінюваних словах, з'ясувати похідний чи непохідний характер має основа, визначити межі кореневої морфеми, правильно членувати на суфікси фрагмент слова між коренем і флексією, виявляти аломорфні морфи тощо. У цьому виданні студенти знаходять вичерпну

інформацію про морфемний склад слів української мови, яка забезпечується тим, що біля відповідного слова подаються також варіанти морфем або аломорфи. Пізнавальними для студентів є викладені після власне словника відомості про морфемі української мови. Науковець докладно характеризує префіксальні (близько 90), суфіксальні (близько 280) та кореневі (близько 2000) морфемі та їх варіанти з метою подати значення окремих морфем, що існують у поширених словах. Надзвичайно цінними є подані відомості про те, в основах слів яких частин мови вживаються префікси і суфікси, про їх семантику, поширеність та непоширеність, продуктивність і непродуктивність. Словник допомагає визначити формотвірні та словотвірні функції префіксів та суфіксів.

Із задоволенням студенти користуються «Інверсійним словником української мови» за редакцією С. П. Бевзенка (Київ, 1985. 812 с.). Знайти його можна на сайті Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України (<http://www.inmo.org.ua/library.html>). Ця лексикографічна праця має цікаве розміщення слів, що розташовуються з урахуванням алфавіту не від початку слова до кінця (як у інших словниках), а від кінця до початку. Словник групує слова з однаковими морфемами, наприклад, з однаковими суфіксами. Він є цінним для вивчення і морфеміки, і словотвору. Його дані вказують на поширеність тих чи тих морфологічних частин, їх продуктивність у певних групах слів. Матеріали словника дають можливість виконувати вибірку слів із однотипними суфіксами, префіксами, з'ясовуючи їх значення, визначати продуктивність певних словотворчих засобів, словотвірний потенціал окремих морфем, виявляти однотипні слова, вибудовувати ряди складних слів зі спільними словоелементом, виявляти в словах конфіксальні морфемі, префіксоїди та суфіксоїди тощо. Видання слугує багатою джерельною базою для виконання здобувачами індивідуальних дослідницьких проєктів.

У пригоді здобувачам під час вивчення словотвору стане «Кореневий гніздовий словник української мови» / укл. Є. А. Карпіловська (Київ, 2002). Знайти його можна у відкритому доступі на сайті Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України [<http://www.inmo.org.ua/library.html>]. Це новітня праця в сучасній українській та й взагалі слов'янській лексикографії. Видання є комплексним, оскільки поєднує риси кількох словників – морфемного, словотвірного, тлумачного, етимологічного, словника іншомовних слів – з рисами енциклопедичного словника. Послугуючись його матеріалами, здобувачі ознайомляться з гніздовою організацією похідної лексики, різною породжувальною потужністю вершин корневих гнізд, опанують закономірності словотвірної похідності, найбільш регулярні моделі словотворення різних частин мови, усвідомлять поняття словотвірної парадигми, вироблять уміння об'єднувати спільнокореневі слова в кореневі гнізда тощо. Матеріал цього видання унаочнить базові теоретичні поняття зі словотвору, зокрема словотвірні ланцюжки, словотвірні пари, словотвірні типи й моделі спільнокорневих слів, словотвірні афікси, аломорфи тощо. Практика свідчить про безсумнівну цінність цієї праці на лекційних та практичних заняттях з сучасної української мови в контексті формування граматичних компетентностей здобувачів. Її вагомість важко переоцінити і при виконанні кваліфікаційних досліджень студентів з проблем української морфеміки та дериватології.

Навички будувати словотвірні гнізда, визначати ступені похідності, об'єднувати

похідні одиниці в парадигми, будувати словотвірні ланцюжки допомагає «Шкільний словотвірний словник сучасної української мови» укладачів Клименко Н. Ф., Карпіловської Є. А., Кислюк Л. П. Це видання надзвичайно корисне для встановлення зв'язків між похідними у межах найпотужніших словотвірних гнізд сучасної української мови. Воно допомагає чітко зрозуміти будову словотвірного гнізда, словотвірну структуру слів і розібратися з механізмами словопородження у мові.

Вироблення лексикографічної компетенції, а відповідно і лексикографічної культури, є вкрай важливим напрямом роботи під час формування фахових компетентностей філолога.

Упродовж усього освітнього процесу студенти вчаться коригувати, редагувати, виробляють уміння створювати тексти різних жанрів, добираючи правильно слова з властивими їм значеннями. У пригоді їм стають словники, інші довідкові джерела. Знають, що треба відредагувати *думки співпадають*, бо читали, що «...що дієслова співпадати нема в українській мові, це – калька з російського совпадать. Натомість у нашій мові є слова, що цілком відповідають значенням цього російського слова: збігатися» [1, с. 110]. Ненормативним є вислів *Ви праві*, бо правий – «розташований на тому боці тіла, що протилежний лівому» [15, т. 7, с. 501], *він гарно виглядає*, бо останнє слово означає «висуваючись або виходячи із-за чого-, з чого-небудь, дивитися кудись, через щось» [15, т. 1, с. 374]. Упевнено вживають коректні вислови *думки збігаються*, *Ви маєте рацію* чи *Ваша правда, він має гарний вигляд*.

Лексикографічні знання, вміння і навички невід'ємна складова професійної компетенції філолога-науковця, вчителя-словесника та всіх інших фахівців, які працюватимуть зі словом як самостійною сутністю зі своєю історією, властивостями, значеннями.

Упродовж життя людина виробляє потребу засвоєння нових слів. Словникова робота є успішною, результативною, якщо учні спроможні «вільно добирати номінативні одиниці», адекватні мовленнєвому задуму, у певній гармонізації мислення і мовлення, думки і слова [13, с. 263]. Ці вміння і навички студенти розвивають під час виконання вправ, спрямованих на з'ясування значення слова, ознайомлення із лексичним складом української мови. Лінгводидакти слушно зауважують, що робота зі словником, довідковою літературою привчає до самоосвіти, сприяє формуванню переконаності в достовірності фактів [13, с. 118]. Дослідницька діяльність розвиває пізнавальну активність студентів, формує навички наукового аналізу мовних явищ. Стилїстичні вміння і навички, вироблені під час роботи з довідковими джерелами, розвивають мовленнєву культуру студента, виховують свідоме ставлення до слова. Формування потреби користуватися словниками є результатом фахової підготовки студентів-філологів, бо здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел виробляють протягом усього періоду навчання.

На подальшому етапі розробки означеної проблеми вважаємо актуальним для української лінгводидактики укладення навчального посібника-практикуму з дидактичними вправами і завданнями, спрямованими на роботу зі словниково-довідниковою літературою та покликаними формувати стійку мотивацію користуватися словникарською продукцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 256 с.
2. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2005. 180 с.
3. Бондаренко Неллі. Проблеми словникової роботи на уроках української мови та шляхи їх розв'язання. *Українська мова і література в школі*. 2005. Вип. 7. С. 5–11.
4. Брехуненко В. А. Фронтир. Енциклопедія історії України: Т. 10: Т–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2013. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=frontyr> (дата звернення: 4.09.2023).
5. Дороз В. Ф. Методика викладання української мови у вищій школі. Київ: ЦУЛ, 2008. 174 с.
6. Дяченко Г. Шляхи реалізації словникової роботи як основи формування мовленнєвої компетентності учнів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2010. Вип. 33. С. 67–69.
7. Інверсійний словник української мови / за ред. С. П. Бевзенка. Київ: Наукова думка, 1985. 812 с.
8. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2000. 272 с.
9. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. 912 с.
10. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І. Словник афіксальних морфем української мови. Київ, 1998. 435 с.
11. Лепкий Б. С. Мотря: Історична повість. Київ: Дніпро, 1992. 464 с.
12. Лепкий Б. С. З-під Полтави до Бендер. Крутіж. Львів: Червона калина, 1991. 336 с.
13. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник для студентів філологічних факультетів університетів / за ред. М. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2005. 400 с.
14. Полюга Л. М. Морфемний словник. Київ, 1983.
15. Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 05.09.2023).
16. Словник української мови online. Томи 1–13 (А-ПОКІРНО). URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 04.09.2023).
17. Стандарт вищої освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> (дата звернення: 02.09.2023).
18. Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednyaosvita/navchalniprogrami/navchalniprogrami-5-9-klas> (дата звернення: 02.09.2023).
19. Український правопис / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Інститут української мови НАН України, Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Київ: Наукова думка, 2019. 391 с.
20. Шкільний словотвірний словник сучасної української мови: 15600 слів у складі 127 гнізд / уклад.: Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. Київ: Наукова думка, 2005. 264 с.
21. Яценко І. Т. Морфемний аналіз: словник-довідник. Київ: Вища школа. 1980. Т. 1; 1981. Т. 2.

REFERENCES

1. Antonenko-Davydovych, B. D. (1991). *Yak my hovorymo*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Biliaiev, O. M. (2005). *Linhvodydaktyka ridnoi movy*. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
3. Bondarenko, Nelli (2005). *Problemy slovnykovoi roboty na urokakh ukrainskoi movy ta shliakhy yikh rozv'iazannia. Ukrainaska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school, issue 7, 5–11* [in Ukrainian].
4. Brekhunenko, V. A. (2013). *Frontyr. Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Vol. 10. Kyiv: Naukova dumka. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=frontyr> [in Ukrainian].
5. Doroz, V. F. (2008). *Metodyka vykladannia ukrainskoi movy u vyshchii shkoli*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
6. Diachenko, H. (2010). *Shliakhy realizatsii slovnykovoi roboty yak osnovy formuvannia movlennievoi kompetentnosti uchniv. Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykhohohiia – Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series Pedagogy and psychology, issue 33, 67–69* [in Ukrainian].

7. Inversiinyi slovnyk ukrainskoi movy. S. P. Bevzenka. (1985). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Karaman, S. O. (2000). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v himnazii*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
9. Karpilovska, Ye. A. (2002). *Korenevyyi hnyzdovyyi slovnyk ukrainskoi movy*. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
10. Klymenko, N. F., Karpilovska, Ye. A., Karpilovskyyi, V. S. et al. (1998). *Slovnyk afiksalnykh morfem ukrainskoi movy*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Lepkyi, B. S. (1992). *Motria*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
12. Lepkyi, B. S. (1991). *Spid Poltavu do Bender. Krutizh*. Lviv: Chervona kalyna [in Ukrainian].
13. *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednykh osvitynykh zakladakh*. M. Pentyliuk (Ed.). (2005). Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
14. Poliuha, L. M. (1983). *Morfemnyi slovnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
15. *Slovnyk ukrainskoi movy*. (Vols 1–11). Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
16. *Slovnyk ukrainskoi movy online*. Vols 1–13 (A-POKÍRNO). URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> [in Ukrainian].
17. *Standart vyshchoi osvity Ukrainy*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> [in Ukrainian].
18. *Ukrainska mova. 5–9 klasy. Prohrama dlia zahalnoosvitynykh navchalnykh zakladiv*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednyaosvita/navchalniprogrami/navchalniprogrami-5-9-klas> [in Ukrainian].
19. *Ukrainskyi pravopys*. (2019). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
20. *Shkilnyi slovotvirnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 15600 sliv u skladi 127 hnyzd*. N. F. Klymenko, Ye. A. Karpilovska, L. P. Kysliuk. (2005). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
21. Yatsenko, I. T. (1980). (Vol. 1). (1981). (Vol. 2). *Morfemnyi analiz: slovnyk-dovidnyk*. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].